

***Pacem in Terris*: a 40 év után is aktuális enciklika**

Az enciklika háttere

1962. október közepén hajszálon múltott, hogy nem tört ki az atomháború az USA és a Szovjetunió között a Kubába telepítendő szovjet atomtöltetek miatt. Az akkor 82 éves korában levő XXIII. János pápa a Vatikánból a lehetetlent is meg merte tenni, amikor a két szuperhatalom fejéhez nyílt felhívást intézett: „Lelkiismerettel hallgassatok a világ minden pontjáról felhangzó aggódó kiáltásra, amely az ártatlan gyermekekből és az idősekből, az egyénektől és a közösségektől egybehangzóan az egekig kiállt: Béke!, Béke! E felhívásunkat ma mi is ünnepélyesen megújítjuk.”

És e felhívás csodát tett: nem csak a szovjet hadihajók tértek vissza kikötőjükbe, de a két világhatalom párbeszédbe kezdett, és a megdermedt kapcsolatok megélnkülésével egy új, reményteljes korszak kezdődött a politikai életben.

A pápát mélyen megindították a nemzetközi események, és arra az elhatározásra jutott, hogy maradék energiáját (amelyről tudta, hogy megfogyatkozott) a béke építésének kötelességéről szóló ünnepélyes dokumentum előkészítésére szenteli. Hívó és világos látású munkatársakkal vette körbe magát; ugyanakkor meghallgatta és vitába szállt ellenfeleivel. 1963. április 11-én, Nagycsütörtökön írta alá a *Pacem in Terris* kezdetű enciklikát, amely kötelességként fogalmazta meg a béke munkálását, „hogyminden nép igazságban és igazságosságban, szeretetben és szabadságban élhessen”. Két hónappal később e szavakkal lehelte ki lelkét: „Életemet a világ békéjéért ajánlom föl”.

Az enciklika fő gondolatai

A *Pacem in Terris* újdonsága már abban is megmutatkozott, hogy nem csak a katolikusokhoz, sőt nem is csak a keresztényekhez, hanem már címzésében is „minden jóakarátú emberhez” kíván szólni. Tartalmát tekintve az enciklika nem hoz újat az egyház hagyományos felfogásával szemben, miszerint „a társadalmi és politikai békét csak az Isten által adott rendre lehet építeni”. Ugyanakkor megállapítja, hogy a „világegyetem bámulatos rendezettsége helyett állandó feszültséget tapasztalunk az emberek és népek között, aminek fenntartása csak az erőszak eszközeivel lehetséges.” Négy szinten kellene megvalósítani az Istentől adott, de a világban megrendült harmóniát. Az enciklika négy egymást követő fejezete e négy megvalósítási szint alapján vázolja a problémát és a tennivalókat: elsőként a személyek közötti, majd az egyének és nemzeti vezetőik közötti konfliktusok okairól és rendezésükről ír; majd a nemzetek közötti, s végül a nemzetközi közösségen belüli konfliktusok okairól és megoldásukról ír.

Az enciklika nem szorítkozik az alapelvek újrafogalmazására, nem ecseteli az emberiséget fenyegető veszedelmeket, a sokakat megbénító aggodalmakat, hanem rámutat azokra a pozitív jelekre, amelyek a modern korban mutatkoznak. A munkások politikai és társadalmi elkötelezettsége, a női egyenjogúság kivívása, a Harmadik Világot is elért nemzeti függetlenedési mozgalmak erősödése, a faji megkülönböztetés igazságtalanságának tudata mind-mind fontos lépések az emberiség

történetében, sőt olyan „jelek”, amelyek egy *igazságosságon alapuló béke* irányába vezetnek. Természetfeletti szempontból e folyamatok Isten ajándékának, vagyis kegyelemnek tekinthetők, amennyiben a történelemben kitapintható Krisztus jelenlétére utalnak, aki misztikusan ugyan, de bizonyosan véghez viszi Isten örök tervét. XXIII. János pápa tehát erősen hitt abban, hogy az emberiség történetét nem a gonosz uralja, hanem a megváltottság jellemzi. Következésképpen, Krisztus tanítását nem lehet helyesen érteni és továbbadni az „idők jeleinek” értelmezése nélkül.

Minden ember személyi méltóságáról

Az emberi együttélés rendezettségének és termékenységének alapja annak felismerése és elismerése, hogy „minden ember személy, akinek értelme és szabad akarata van. Ebből fakadóan egyetemes és sérthetetlen jogokkal és kötelességekkel rendelkezik”. Magából az emberi természetből fakad, hogy minden embernek joga van az élethez és annak méltó fenntartásához. Az enciklika konkrét felsorolásban hozza a szükséges étkezés, ruházkodás, a lakás, a pihenés, az orvosi ellátás és a szociális biztonság jogát, megemlítve a betegség, az özvegyesség, az öregség, és a munkanélküliség eseteit. Továbbá, mindenkinek jogában áll a kultúra javaiból részesedni, s így az alapvető oktatásra és egy megfelelő szakma elsajátítására. Joga van a munkához, és az igazságos és elegendő munkabérezhez, ami a neki és családjának¹ emberhez méltó² megélhetést biztosít. A minden emberre vonatkozó személyi jogok sérthetlensége ezután bekerült a II. Vatikáni Zsinat tanításába, s azóta az egyház társadalmi tanításának egyik sarokpillére lett. Sürgető aktualitását ma sem veszítette, hisz manapság is tapasztaljuk, hogy a munkás személyi jogait semmibe véve a munkaadót sokszor csak a profit növelése mozgatja.³

A világ békéjéről

XXIII. János pápa enciklikájában nem csak elméleti megállapításokat tesz, hanem kötelező cselekvésre is szólít, amikor a világ békéjének munkálására hív: „Minden nép békéjét az igazságra és az igazságosságra, a szeretetre és a szabadságra kell építeni.” Tehát a békéről nem mint egy reménybeli, a mennyországban meglevő valóságról ír, hanem amit itt és most kell építeni, mégpedig az igazságra, igazságosságra, a szeretetre és szabadságra alapozva. Az egyház ugyan mindig ellenezte az öldöklést, de erkölcsileg kifejezetten sohasem ítélte el a háborút abszolút módon. A *Pacem in Terris* enciklika viszont ünnepélyesen kijelenti, hogy „az atomhatalommal dicsekvő korunkban értelmetlen a háborúra úgy tekinteni, mint a jogok visszaszerzésének megfelelő eszközére”⁴. A pápa nem azt tanítja, hogy amit korábban az egyház vallott és tett az téves lett volna, hanem hogy mostantól fogva a józan értelemnek ellentmond, hogy háborúval visszaszerezhetőek a jogok: bizonynyal nem az

¹ Tehát nem csak a munkásnak és nem csak éhbért, hanem egész családjának biztosítson tisztas megélhetést!

² Az emberi „méltóság” hangsúlyozása oly módon jellemzi az egész enciklikát, hogy a kifejezés 70-szer fordul elő benne.

³ Csak magyarországi példákra szorítkozva: alkalmi- és vendégmunkások bérének visszatartása, szociális biztosításának megspórolása, vagy a multinacionális cégek kizsákmányoló munkaerő-gazdálkodása, amely csak időszakos szerződést köt, hogy betegség vagy gyermekáldás esetén könnyebben elbocsáthassa dolgozóit.

⁴ Szó szerint: „*alienum est a ratione bellum aptum esse ad violata iura sarcienda*” (67.).

igazságon alapszik, semmilyen jogot nem tud biztosítani, s így nem oldja meg a problémát.⁵ E prófétai szellemű radikális álláspont megfogalmazására – meggyőződésem szerint – János pápa azért mert vállalkozni, mert biztos hittel vallotta Isten erejét és az emberiség megváltott mivoltát.

Az igazságosságon alapuló béke ugyan valóban Isten ajándéka (miként minden), de csak azt kaphatjuk meg ajándékba, aminek elébe megyünk. Az emberek és népek közti békét tehát aktívan kell munkálnunk, hogy annak áldásaiban mi és utódaink részesülhessünk!

Thorday Attila

⁵ Az enciklikában olvasottakkal ellentétes a napjainkban elterjedt „elkerülhetetlen háború” ideológiája, amely egy rossz fenyegetésétől szabadítaná meg a világot, mert jogosnak állítja be, sőt szentesíti a bosszút és a megelőző katonai csapást.